

El camí cap als Territoris Serens

Oscar Rebollo

Programa Ciutats i Persones
Institut de Ciències Polítiques i Socials

Col·leccions CiP

Articles Municipalistes

número 2, 2011

Institut de Ciències Polítiques i Socials
Adscrit a la Universitat Autònoma de Barcelona

Col·lecció d'Articles Municipalistes

Aquesta col·lecció d'articles digitals és un espai de reflexió sobre els èxits i els reptes municipalistes a la Catalunya d'avui. Es tracta d'una col·lecció no periòdica d'encàrrecs a persones expertes sobre temes candents pel municipalisme; articles acadèmics curts baixats a l'anàlisi pràctic de la realitat i l'actualitat.

Autor

Oscar Rebollo és doctor en sociologia, professor de sociologia a la UAB i recercador de l'IGOP. Ha treballat en l'àmbit de les polítiques públiques locals (desenvolupament local, regeneració urbana, desenvolupament comunitari i inclusió social, i polítiques de proximitat) en diversos municipis, i assessorant a organismes supralocals. És expert en metodologies participatives.

Introducció

“Territoris Serens” és el nom que rep un model de desenvolupament que van construir conjuntament una gran diversitat d’actors (Ajuntaments i consorcis locals, agents socials i econòmics del territori, institucions supralocals, i experts i estudiosos diversos), als voltants de l’any 2008. Es tractava d’una proposta oberta a tots els territoris rurals que la volguessin abraçar, però que en origen va ser pensada per a les comarques del Cabrerès, el Moianès, la Vall del Ges, Orís i Bisaura, i el Lluçanès: un total de 33 petits municipis i aproximadament unes 25.000 persones; situats, principalment, a Osona, al nord de la província de Barcelona. El model està molt ben documentat, compta amb un Document de Bases que el resumeix i que, juntament amb altres materials més específics i/o sectorials, es pot trobar a <http://www.territoriserens.cat/>.

Com passa amb qualsevol model de desenvolupament pensat “des de” i “per a” un territori concret, el **Model de Desenvolupament Serè (MDS)** es comença a construir a partir de connectar dos elements bàsics: (1) un diagnòstic i (2) una sèrie de principis o *aspiracions*. El diagnòstic ens assenyalava quines són les principals debilitats i amenaces que pateix el territori, els seus recursos, i les oportunitats de que disposa. A més, tot model de desenvolupament ha de definir les seves estratègies a partir d’uns principis o criteris que dibuixin el que podríem anomenar les *aspiracions* del desenvolupament, i que en el nostre cas apunten cap a un tipus de desenvolupament que es defineix com a *Serè*.

Elements de diagnòstic

Des del punt de vista del diagnòstic ens trobem, bàsicament, amb quatre qüestions:

- 1) L’amença de l’expansió territorial de l’entorn metropolità, amb la consegüent ocupació extensiva del territori i la pèrdua de recursos i valors ambientals i paisatgístics que això implica.*
- 2) La incertesa sobre el futur de l’activitat econòmica i els llocs de treball en el territori, després d’un intens període de reconversió de la indústria tradicional i de reorientació estratègica de les activitats agràries.*
- 3) La percepció de desequilibri en l’accés als serveis fonamentals per al benestar de la població respecte als entorns més urbans, agreujada pel canvi demogràfic i determinats processos centralitzadors.*

4) *La transformació, i en alguns casos pèrdua, dels valors endògens dels territoris i la cohesió de les comunitats locals motivades per la progressiva adopció de les formes de vida urbanes.*

Aquestes preocupacions ens deixen entreveure amenaces i oportunitats que són pròpies dels municipis més petits, d'entorns rurals, però relativament propers a les grans conurbacions i metròpolis, doncs ens parlen d'un territori que pot perdre qualitat ambiental, natural i paisatgística, cohesió social, valors propis i estils de vida rurals que es viuen com a positius, com a resultat tant d'amenaces provinents de l'exterior (creixement metropolità, extensió de valors i pautes de vida urbana,...), com de debilitats internes (pèrdua de llocs de treball a la indústria tradicional, aïllament i dificultats d'accés a serveis,...). Es tracta, així mateix, d'un diagnòstic que posa de manifest la relació complexa entre metròpoli i entorn rural. La metròpoli i el seu entorn rural més proper són territoris interdependents -es necessiten l'un a l'altre- però que mantenen una relació desequilibrada entre ells, ja que sembla que són les decisions que es prenen a la metròpoli les que més poden condicionar el que acaba passant al món rural més proper.

El diagnòstic que acompanya la proposta d'un MDS també subratlla els límits que, a totes les escales, provenen del model de desenvolupament actualment imperant, i que és absolutament insostenible, tant des del punt de vista social, com ambiental. No volem viure en societats on continuïn augmentant com fins ara la pobresa, l'exclusió, la marginalitat, la precarietat, i tota mena de violències. No creiem sostenible la vida humana al planeta terra si continuem depredant recursos no renovables, si seguim generant residus no assimilables per part de l'ecosistema.

El desenvolupament endogen i l'estil de vida serè

A partir d'aquests elements de diagnòstic, i segons es fa explícit al document de bases del MDS, els *"Territoris Serens són aquells que aposten per un model de desenvolupament centrat en la gent que hi viu, potenciant la participació i el dinamisme dels agents i recursos propis, i fent de la "serenitat" un paradigma de l'estil de vida que s'hi persegueix"*. Aquesta definició ens està parlant de dues qüestions centrals, i que són les que ens endinsen al capítol dels principis i les aspiracions del desenvolupament: (1) El MDS és un model de desenvolupament endogen, a on la gent que viu al territori adquireix el protagonisme. No només com a destinataris o *beneficiaris* del desenvolupament: també, i principalment, com a protagonistes actius, necessàriament implicats en el seu impuls. (2) El MDS es sustenta sobre l'aposta per un nou estil de vida, *l'estil de vida serè*.

El desenvolupament endogen que planteja el MDS és un *desenvolupament participatiu*. No ens parla de fer coses *per a* la gent que viu al territori, més aviat ens diu que és la gent que hi viu la que s'ha de comprometre a fer coses. Aquest idea de desenvolupament planteja un repte important: organitzar la participació i dinamitzar-la. Una participació que, recordem-ho, no tracta únicament, ni principalment, de dir-li als altres (agents polítics i econòmics de fora del territori) el que han de fer, si no d'implicar i organitzar a actors locals en unes estratègies de desenvolupament que, d'entrada, semblen caminar una mica contracorrent. Els propis promotors del MDS parlen en alguns dels seus documents de que es requereix *"el convenciment per part de la població de la necessitat d'aquest nou model de desenvolupament, amb les apostes estratègiques (i, per tant, també les renúncies) personals i col·lectives que això comporta"*.

L'estil de vida serà també està força definit al model. De fet, és aquest l'autèntic inspirador de les estratègies i les propostes concretes a desenvolupar. Tal i com es recull al document de bases del MDS, un estil de vida serà *"es fonamenta en l'absència o la minimització de tensions sobre les persones i sobre la societat local"* i ens remet a qüestions tals com: un entorn amb una gran qualitat ambiental i paisatgística; l'enfortiment de les xarxes de reciprocitat (capital social); una nova valorització personal i col·lectiva de la variable temps; l'aprofitament del capital territorial en clau de desenvolupament humà; uns processos de producció arrelats a la cultura del territori; un territori acollidor; processos de decisió col·lectiva;...

Cal fer notar que parlar de MDS no és parlar de desenvolupament econòmic, al menys no únicament. És evident que el MDS té coses a dir respecte de l'activitat econòmica que es vol promocionar al territori, però també ens apunta cap a altres aspectes o dimensions claus del desenvolupament: urbanisme i territori, política i serveis públics, estils i condicions de vida, valors i desenvolupament comunitari, etc. De fet, el MDS ens parla d'anar construint una nova forma de pensar, sentir i actuar, individualment i de forma col·lectiva, es a dir, d'una *"nova cultura del desenvolupament"*.

Per començar a treballar al territori

Per molt insostenibles que siguin els nostres estils de vida majoritaris i els nostres models de desenvolupament, que ho són i molt, segurament les nostres societats no col·lapsaran totes de cop demà mateix. De la mateixa manera, per molt *"adequats"* que siguin els models alternatius, i per molt ben pensats i planificats que estiguin, tampoc és imaginable que, a l'endemà d'haver-los adoptat com a referència, totes les insostenibilitats quedin resoltes d'un dia per l'altre. Així que estem parlant de com adoptar i anar consolidant,

serenament, un model de desenvolupament que, en efecte, és clarament alternatiu al model actualment imperant: regit únicament per l'objectiu de fer beneficis a molt curt termini, i sense aturar-se gaire a pensar quines poden arribar a ser les conseqüències (*e/s costos*), ni personals, ni socials, ni ambientals.

Tres aspectes semblen claus a l'hora d'impulsar des del món local un MDS. En primer lloc calen *lideratges locals* (que poden ser grups i organitzacions, no hauríem de pensar sempre i necessàriament en lideratges unipersonals) absolutament convençuts de la necessitat d'apostar per altres formes de fer, alternatives a les dominants, diferents a les que ens han portat a on ara estem (desequilibris i tensions de tota mena, insostenibilitat, exclusió social i laboral, esgotament del recursos naturals, trinxada del paisatge natural, i de la cohesió social). Es clar que si aquests líders locals estan al capdavant de les institucions polítiques (ajuntaments, consorcis, consells comarcals, etc.) podrem pensar en començar amb actuacions que tinguin un impacte més gran i immediat, però sense oblidar que no estem parlant d'un model que pugui desenvolupar-se sense la implicació dels actors locals, de la gent activa al territori.

Aquí apareix -seria el segon aspecte- un repte que podríem anomenar cultural, o de valors. El MDS es fonamenta en un *nou estil de vida serè*, i aquest, al seu torn, en uns valors que cal anar promovent entre la gent per a que calin i es facin fermes, amb la conseqüent exigència de que es desvalorin els seus contraris i imperants. Riquesa material vs temps; competitivitat vs cohesió social; consum individual vs benestar col·lectiu; coses vs relacions;... Qui vulgui apostar per un MDS s'ha de posar des del primer moment a construir i impulsar aquesta *nova cultura del desenvolupament*, i a expandir els seus valors. A mostrar i demostrar que, amb el MDS no es tracta d'anar enrere i sí endavant.

Finalment, un MDS només podrà tirar endavant a través d'un *Procés de Desenvolupament Serè* (PDS). El MDS apunta valors, objectius i propostes d'acció. El PDS és el conjunt de relacions i espais de relacions que anem construint amb aquesta intencionalitat; dels diàlegs, compromisos, negociacions i pressions que protagonitzem; de les formes d'organització promotores o impulsores que anem consolidant.

En resum, començar a treballar vol dir construir *lideratges locals* que impulsin un *procés de desenvolupament serè* basat en una *nova cultura del desenvolupament*.

Quan parlem de procés i de relacions, de compartir valors i projectes, de treballar conjuntament, etc. estem pensant en una gran varietat d'actors locals, alguns d'ells institucionals. Es a dir, que no es tracta només de com participa la gent, si no de com col·laboren i s'impliquen una gran diversitat d'actors que han de voler, saber i poder treballar junts: unes administracions amb altres, diverses persones i/o departaments dins una mateixa institució, els governs amb la gent, les associacions i entitats amb les

administracions, amb la gent no associada i entre elles mateixes, les cooperatives amb les botigues, els productors amb els consumidors,... Són molts els àmbits relacionals que s'han de treballar.

Ja hem dit que no pensem en tot o res, i menys d'un dia per l'altre. Així que una bona forma de fer camí podria ser començar per identificar, reconèixer i recolzar a totes aquelles pràctiques que ja apunten cap a aquest model de desenvolupament, tant activitats econòmiques, com cíviques i culturals, de prestació de serveis, etc. També es podrien - s'hauria de- aprofitar els instruments de planificació i regulació de que disposa el món local per començar a posar fre a aquelles pràctiques i projectes que truquen a la porta i que clarament van en la direcció contrària a la que assenyala el MDS.

Petits primers passos

Acabem aquestes notes presentant alguns exemples que s'estan desenvolupant al territori del Lluçanès. Abans, però, cal fer esment de que el MDS s'ha inspirat en propostes i exemples internacionals que fa temps que funcionen. Especialment, les iniciatives de *Città Slow* (veure informació a: www.cittaslow.org) i les de *Transition Network* (veure informació a: transitionnetwork.org). Es tracta de xarxes de pobles i ciutats que estan apostant, a través de mesures concretes (sobretot vinculades a la producció d'aliments, la mobilitat, l'oferta de serveis i el turisme) per altres estils de vida i per reduir la dependència del petroli i els combustibles fòssils.

Als nostres *territoris serens* ha sortit darrerament alguna iniciativa en aquest sentit. Petits exemples de coses que es poden fer. Seria el cas, en el sector privat, del projecte Burricleta (ca.burricleta.com/nosaltres/) que vol promoure la bicicleta elèctrica rural, com una manera de moure's de forma sostenible, per a tothom (sense exigències d'estat físic), i amb la tranquil·litat i arrelament al territori. Una altra iniciativa seria l'Itinerari Serè, que uneix a través de camins per fer caminant o en bicicleta els quatre territoris implicats en el projecte. Es tracta, en aquest dos casos, d'iniciatives recents i vinculades al turisme.

Una altra iniciativa és el procés de reflexió estratègica que s'està fent al Lluçanès. Defugint els plantejaments rígids de la planificació tradicional, que apareixen com a poc àgils en aquests moments tant incerts, s'aposta per crear un entorn de reflexió per a l'acció que, mitjançant trobades anuals, vagi generant l'acció estratègica coherent del Consorci i implicant als agents del territori.